

**ПОНЯТТЯ РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ В СУЧАСНИХ
УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ****Термоса І.О., аспірант****Сумський національний аграрний університет**

На основі використання логічних та порівняльних підходів при дослідженні сутності реструктуризації суб'єктів підприємницької діяльності в період інтеграції та глобалізації національної економіки, проаналізовано та проведено порівняння законодавчо-нормативних актів, узагальнено та систематизовано твердження в наукових дослідженнях вітчизняних і закордонних вчених-економістів стосовно даного питання. Виявлено ряд відповідних проблем в економічному середовищі стосовно понятійно-категоріального апарату терміну «реструктуризація», проведено їх аналіз та пошук шляхів їх вирішення, на основі чого уточнено трактування сутності даного поняття як детально спланованого, законодавчо підкріпленого, багаторівневого процесу взаємопов'язаних інноваційних змін, орієнтованих на довгострокову перспективу у всіх підсистемах діяльності господарюючих формувань, здійснених за рахунок дії комплексу взаємоузгоджених заходів задля підвищення відновлення платоспроможності, рентабельності конкурентоспроможності, економічної стабільності підприємства.

On the basis of logic and comparative approaches to the study of the essence of the restructuring of business entities during the integration and globalization of the national economy, analyzed and compared the legislative and normative acts collectively and systematized statement in research of domestic and foreign scientists and economists regarding this issue. We found a number of relevant issues in the economic environment in relation to conceptual and categorical apparatus of the term "restructuring" their analysis and finding solutions, based on which refined interpretation of the essence of this concept in detail as planned, legally backed, multi-process, inter innovative change-oriented the long term in all sub groups of economic activities undertaken by the action of the complex coordinated actions to enhance recovery for solvency, profitability, competitiveness and economic stability of the company.

Постановка проблеми. Сталий розвиток вітчизняної економіки у період інтеграції у світовий економічний простір є першочерговим завданням сьогодення для всіх верхівок влади, підприємницьких структур та наукового забезпечення. Сучасні тенденції глобалізації вимагають необхідної розробки нової політики з урахуванням багатьох чинників розвитку, яка дозволить забезпечити високий рівень конкурентоспроможності національної економіки.

З метою пристосування суб'єктів господарювання до постійно змінюваних умов в економічному середовищі країни - сукупної дії так званих сил трьох «К» (Клієнти, Конкуренція, Корінні зміни), задля подальшої ефективної і рентабельної діяльності та стійкої технічної, економічної та фінансової життєздатності, сучасним підприємствам вкрай необхідно прийняти рішення про проведення реструктуризації організаційно-правової форми свого бізнесу.

Це ефективний спосіб зняття суперечностей між вимогами ринку і застарілою логікою дій суб'єктів господарювання і має на меті створення повноцінних суб'єктів підприємницької діяльності, здатних ефективно функціонувати за умов ринкової трансформації економіки й виробляти конкурентоспроможну продукцію на міжнародних товарних ринках. Отже, це свідчить про актуальність та необхідність дослідження сутності реструктуризації підприємства як такого.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню та аналізу сутності поняття реструктуризації підприємств в своїх наукових працях присвятило чимало як вітчизняних, так і зарубіжних вчених-економістів: Аїстова М., Алямкін Р., Амоша О., Андрушкін Б., Батрин Ю., Бень Т., Білик М., Білих Л., Бровкіна Ю., Довбня С., Козицька В., Королькова Е. Купцов Г., Маніна М., Моргулець О., Мочерний С., Отенко І., Палига Є., Ричихіна Н., Семенченко Н., Сізонова О., Терещенко О., Федотова М., Хелферт Е., Чернявська Є., Шопенко В. та ін., але досі в економічному середовищі існує багато протиріч та неоднозначність тверджень стосовно категорії «реструктуризація підприємства», відсутня термінологічна точність даного поняття як в науково-методичній літературі, так і на законодавчому рівні, що ускладнює роботу багатьом суб'єктам господарської діяльності.

Постановка завдання. Відповідно метою та завданням даної статті буде виявлення відповідних проблем в економічному середовищі стосовно понятійно-категоріального апарату даного поняття, проведення їх аналізу, пошук шляхів їх вирішення та формулювання власного уточненого трактування сутності реструктуризації підприємств в період інтеграції та глобалізації національної економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Незважаючи на велику кількість наукових доробок в даному питанні, задля досягнення поставленої мети, проведемо аналіз понятійно-категоріального апарату терміну «реструктуризація підприємств», та конкретизуємо дане поняття.

Термін «реструктуризація» (restructuring) у професійний обіг було введено на початку 80-х років XX століття Джеком Велчем з «GeneralElectric» [13], який тлумачив це як закриття неприбуткових видів бізнесу, що на сьогоднішній день відображає лише один із аспектів реструктуризаційних перетворень, або разовий комплексний процес структурних перетворень, що переводить компанії з виробничого типу організації в ринковий.

Поняття «реструктуризація» в економічному категоріальному апараті є відносно новим, хоча економісти та менеджери приймали рішення щодо проведення даного процесу у себе на підприємствах і доводили його доцільність і економічну ефективність, значно раніше до обґрунтування терміна Дж. Велчем, відповідно без теоретичного осмислення суті реструктуризації. Проте, ми стаємо свідками даної ситуації і нині, - впровадження реструктуризації на підприємствах часто відбувається без чітко визначених правил і недотримання заходів, які стосуються даного процесу.

Проводячи аналіз понятійно-категоріального апарату даного поняття, на нашу думку, необхідно виділити найбільш актуальні концепції реструктуризації підприємств, які склалися в закордонній практиці, які наведені в табл. 1.

Все це відбувається через наявність дискусійних поглядів і суперечностей щодо економічної сутності, цілей, методів та заходів реструктуризації.

Термін «реструктуризація» утворений на основі латинського словосполучення префікса «ге», що в даному випадку означає поновлення, і «structura» - будова, розташування, порядок [20]. На нашу думку, для того, щоб визначити і чітко дати обґрунтування поняттю «реструктуризація підприємства», необхідно зрозуміти ті терміни, які є його невід'ємною складовою.

**Найбільш актуальні концепції реструктуризації підприємств,
які склалися в закордонній практиці**

Рік	Концепція реструктуризації	Розробники
60-70-ті роки XX ст.	Реструктуризації на основі концепції маркетингу	П. Друкер, Ф. Котлер, Ж.-Ж Ламбен
70-ті роки XX ст.	Реструктуризація на основі концепції «досконалого підприємства»	Б.Річадсон
70-ті роки XX ст.	Реструктуризація на основі концепції «мінімалізму»	Гарвардська школа бізнесу і консалтингова фірма «Артур Д.Літл»
1975 р.	Реструктуризація на основі концепції організаційного розвитку	Ф.Хьюз, Д.О.Шонессі, Міжнародна асоціація консультантів при уча- сті членів Портсмаус Консалтинг Груп
80-ті роки	Реструктуризація на основі концепції створення бізнес-одиниць	Спеціалісти консуль- тативної компанії МакКінзі
90-ті роки XX ст.	Реструктуризація на основі ресурсної концепції	Г.Хаммел, К. Прахалад, С. Дежу, Ж.Морен, Ж.-Л.Арегль
1993 р.	Реструктуризація на основі концепції «реінжинірингу бізнес-процесів»	М. Хеммер, Дж. Чампі.
1997 р.	Визначають реструктуризацію як рішучу зміну багатьох показників фірми або підприємства одночасно, як якісний стрибок, відхід від минулого, замість послідовного руху в будь-якому напрямі від одного стану рівноваги до іншого. Тобто шведські вчені розглядають реструктуризацію не тільки як зміну організаційної структури підприємства, але й як комплексне оновлення об'єкта господарювання.	Earle J.S.
2000	Реструктуризація як основа - важливий підготовчий етап, що дозволяє компанії досягти такого рівня ефективності, який забезпечує їй конкурентоспроможність	Гуіяр Франсіс Ж., Келлі Джеймс Н.

Проаналізувавши понятійно-категоріальний апарат «реструктуризації підприємств» [9,14,15,16,17] на основі законодавчих актів, ми маємо право зробити висновок, що в українському законодавстві не існує єдиного нормативно-правового документа, який би чітко висвітлював саме даний процес і характеризував заходи його проведення, хоча даний документ є необхідною складовою для ефективного впровадження реструктуризації діяльності на підприємствах України. Законодавчі акти, в яких хоч якось висвітлюється питання реструктуризації, стосуються лише реорганізаційних заходів, а саме санації і підтримки нерентабельних підприємств, значна частка капіталу яких є державною. Не враховується один з основних факторів впливу на діяльність будь-якого суб'єкта господарювання – зовнішнє середовище підприємства процес реструктуризації в даному

визначенні стосується тільки підприємств, які є банкрутами, або близькі до банкрутства, діяльність яких є нерентабельною та характеризується кризовими явищами. Хоча, даний процес в своїй діяльності можуть застосовувати навіть ті суб'єкти господарської діяльності, які не мають в поточному існуванні ускладнень та не прогнозують їх у найближчому майбутньому задля досягнення кращого положення на ринку та в економічній системі в цілому, підвищення рівня конкурентоспроможності своїх товарів, робіт та послуг. Через це спроби радикально реструктуризувати підприємство часто не приводять до бажаних результатів.

Розробка нормативних актів і проведення відповідних до них економічних реформ, що стосуються даного процесу на підприємствах, є необхідністю не тільки для ефективної та конкурентоспроможної діяльності багатьох господарських формувань в умовах сучасних трансформаційних змін ринкової економіки, але і для підвищення рівня національної економіки.

Залежність між прийняттям даних законодавчих актів стосовно економічних реформ на підприємствах, реструктуризацією підприємств і відновленням економіки держави представлена на рис. 1.

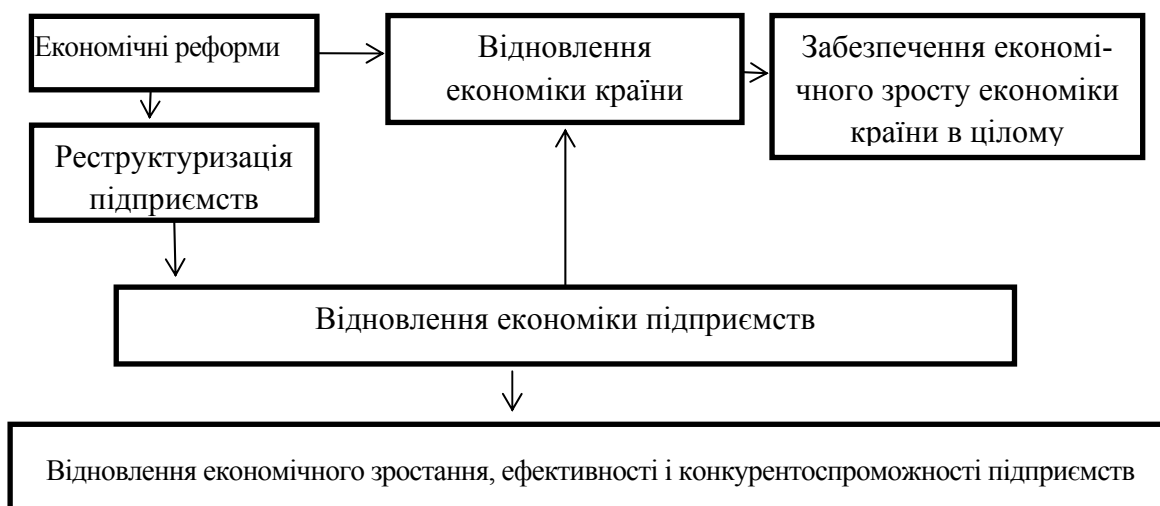

Рис. 1. Взаємовплив законодавчих процесів, реструктуризації підприємств та економічного зростання економіки

Не зважаючи на законодавчо затверджений зміст поняття «реструктуризація підприємства», вчені-економісти всіляко доповнюють та поглиблюють основні його складові, намагаючись внести додаткові характеристики цього процесу. Аналізуючи його, натрапляємо на велику кількість визначень даного явища, від загального: «Реструктуризація – спосіб усунення протиріч між вимогами ринку і застарілою логікою поведінки підприємств», до досить обмеженого: «Реструктуризація – це розділення великих підприємств на малі та створення дочірніх підприємств» [19].

В економічному середовищі існує твердження, щодо реструктуризації можна віднести будь-які зміни у виробництві, структурі капіталу чи власності, які не є частиною щоденного ділового циклу підприємства [7]. Крім цього, ми стверджуємо, що дане явище не є поточною діяльністю і його ототожнення зі щоденним операційним діловим є невірним. У структурі підприємства постійно відбуваються певні зміни, починаючи від зміни контрагентів і асортименту продукції,

яку виробляє господарюючий суб'єкт до більш вагомих. А реструктуризацією є більш вагоме явище, яке спрямоване на довгострокові цілі і впливає на загальний стан підприємства, його конкурентоспроможність в економічному просторі, збільшує вартість підприємства та фінансово оздоровлює його.

В країнах з ринковою економікою реструктуризація підприємств є природнім процесом, адже щоразу, коли на підприємстві виникають проблеми, пов'язані із зниженням ефективності діяльності, зміною економічного оточення, технологічного розвитку, і загостренням конкуренції, постає питання щодо реструктуризації [1].

Крім цього, процес реструктуризації підприємства пропонується наділити характеристиками безперервності, системності та погодженості з факторами зовнішнього та внутрішнього середовища [5].

Звернувшись до економічної енциклопедії, визначили, що реструктуризацією підприємства є система організаційно-економічних, правових, технічних заходів, спрямованих на зміну структури, форми власності, організаційно-правової форми підприємства з метою підвищення ефективності виробництва, збільшення обсягу випуску конкурентоспроможної продукції, фінансового оздоровлення [11].

На нашу думку, воно є найбільш повним серед усіх інших, включаючи всі перераховані заходи, які безпосередньо вказують на вищенаведені класифікації структур. Проте, дане визначення було розкритиковане через те, що в ньому безпосередньо не визначено мети проведення даного процесу і не описуються усі заходи і на заміну йому приведена інша думка, що реструктуризацією підприємства є процес зміни організаційної структури й системи управління підприємством та його капіталом для більш повного використання сучасних та майбутніх ринкових можливостей [12]. Хоча, це визначення теж далеко не ідеальне, тому що в ньому мета реструктуризації сформульована ще менш детально, ніж у вище наведеному [19]. Існує твердження, що основною метою процесу реструктуризації підприємства є його фінансове оздоровлення, але К. Кордон, Т. Фолмен і М. Вандерборт ще раніше підкреслювали важливу характерну ознаку реструктуризації підприємства, внаслідок проведення якої, господарюючі формування повинні не лише досягнути поліпшення фінансових показників, як стверджують більшість вчених, а і виготовляти більш сучасні продукти, тобто вийти на новий рівень своєї діяльності [8].

Ми розділяємо дане обґрунтування поняття з авторами, адже сучасна ситуація в економічному просторі, вимагає від підприємств введення інноваційних новітніх заходів в їхній виробничій діяльності, що дозволить виробляти нову продукцію, яка розширить споживчий ринок. Однак, незважаючи на даний факт, необхідно пам'ятати, що першочерговою метою реструктуризації повинна бути не диверсифікація чи освоєння випуску нових видів продукції, що досить часто застосовується на практиці, (хоча й такі заходи необхідні та можуть бути дієвими), а покращення якості тієї продукції, яка вже виготовляється, що дасть змогу підприємству підвищувати ефективність своєї діяльності та забезпечить йому довгострокову перевагу через задоволення потреб споживачів. Реструктуризація являється комплексом заходів, диспо-

зативність яких залежатиме від девіації виробничого процесу, організаційної структури, структури якості майна, структури капіталу шляхом зміни алгоритму функціонування господарюючого суб'єкта, з метою його подальшого активного розвитку або пошуку оптимального гомеостазу. При цьому, першочерговим завданням є усунення (максимальне обмеження) негативного впливу зовнішніх факторів на фінансовий стан підприємства шляхом внутрішніх структурних перетворень [6].

Ряд авторів в економічному середовищі підкреслюють необхідну умову при здійсненні даного процесу на господарюючих суб'єктах – зв'язок із зовнішнім середовищем підприємств.

Дійсно, реструктуризація базується на тім, що існування тісної залежності між станом зовнішнього середовища, поведінкою підприємств та їх внутрішнім середовищем приводить до необхідності вчасної адаптації мети, завдань та стратегії підприємств, їх організаційних характеристик, структури та функцій до нових ринкових умов [3].

Моргулець О. розглядає реструктуризацію як цілеспрямований комплекс змін в організаційно-функціональній структурі підприємства, що здатні підвищити ефективність його діяльності і підкреслює, що саме впровадження даних заходів призведе до виходу підприємства на якісно новий рівень розвитку за рахунок створення ефективної системи його функціонування, здатної своєчасно адаптуватися до змін середовища [10].

Слід виділити визначення реструктуризації підприємства як керованого процесу зміни структури господарської діяльності (активів, власності, фінансів, управління, кадрів тощо) з метою адаптації її до постійно мінливих умов зовнішнього середовища для досягнення стійкості підприємства [18]. Тобто, необхідно постійно оптимізувати свою внутрішню організацію з метою досягнення більшої стійкості розвитку, максимізувати економічний ефект при мінімумі витрат.

Такої ж думки і науковці Т. Бень і С. Довбня, які розглядають дане явище як спосіб адаптації діяльності підприємства до ринкових умов, які безперервно змінюються, шляхом проведення комплексу заходів організаційно-економічного, техніко-технологічного, кадрового та фінансового характеру, що забезпечать зростання ефективності виробництва, підвищення конкурентоспроможності та зміцнення фінансової стійкості [4].

Проте, підприємства можуть звертатися до реструктуризаційних заходів навіть тоді, коли вже адаптуватися пізно і фінансово-економічні показники їх діяльності значно погіршилися та знаходяться у кризовому стані.

Якщо згадати Арі де Гіуса, який говорив, що компанія (підприємство) є живою істотою, що існує в першу чергу заради власного виживання й удосконалення (як і усі живі організми), то відповідно, як і всі живі істоти, вона піддається впливу різноманітних факторів, то можна стверджувати, що основною умовою ефективного функціонування будь-якої бізнес-одиниці є адаптація до зовнішнього середовища.

Також були спроби інтерпретувати реструктуризацію як інструмент (механізм) подолання кризових явищ на рівні сукупностей промислових підприємств і промисловості в регіоні, розглядаючи її як радикальну трансформацію внутріш-

нього та зовнішнього середовища, а також як одну із форм динаміки та цілісної інтегрованої соціо-економічної і соціотехнічної системи, трактуючи дане поняття як реструктуризацію регіонального промислового комплексу [2].

Висновки. Проведене дослідження підтвердило, що в економічному середовищі існує багато протиріч стосовно сутності категорії «реструктуризація підприємства», включаючи відсутність єдиного універсального підходу до визначення, незважаючи на актуальність та необхідність проведення даного процесу на підприємствах України. Крім цього, існує досі проблема з ототожненням та порівнянням «реструктуризації» з поняттями «реорганізації», «реформування», тому, на нашу думку, є наявна необхідність у чіткому осмисленні даних явищ, щоб зрозуміти їх економічну сутність, що дасть змогу диференціювати їх, що і буде в перспективі напрямком для подальших досліджень.

Узагальнюючи подану вище інформацію і зводячи матеріал до одного спільного знаменника, маємо право конкретизувати і дати наступне визначення реструктуризації. Це детально спланований законодавчо підкріплений багаторівневий процес взаємопов'язаних інноваційних змін орієнтованих на довгострокову перспективу у всіх підсистемах діяльності господарюючих формувань, здійснених за рахунок дії комплексу взаємоузгоджених необхідних заходів за для підвищення рентабельності діяльності, покращення конкурентоспроможності товарів, робіт та послуг, досягнення економічної стабільності і вчасного та ефективного реагування на фактори ринкового зовнішнього середовища на різних рівнях їх прояву.

Список використаних джерел:

1. Аистова М.Д. Реструктуризация предприятий: вопросы управления. Стратегии, координация структурных параметров, снижение сопротивления преобразования / Аистова М.Д. – М. : АльбпинаПабlishер. – 2002. – 287 с.
2. Алямкін Р.В. Реструктуризація промислового комплексу регіону в умовах трансформації соціально-економічних відносин : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.05 «Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка» / Р.В. Алямкін. – Київ, 2008 - 20 С.
3. Андрушкін Б. До теоретичних основ організації управління реструктуризацією підприємств в умовах суспільних трансформацій (Аспекти регламентації фінансово-економічної діяльності господарських формувань Економічною Конституцією України / Б.Андрушкін, Н. Кирич, О. Погайдак// Економіка Крима. – 2012. - №3(41). С. 214-217.
4. Бень Т., Довбня С. Проблеми передумови ефективної реструктуризації підприємства // Економіка України. – 2000. - №8. С. 36-41.
5. Бровкіна Ю.О. Пріоритети структурної трансформації підприємств хлібопекарської промисловості (на прикладі Одеської області) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.04 « Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)» / Ю.О. Бровкіна. – Одеса, 2011.
6. Винник Т. Реструктуризація: дефінітивний аналіз / Т. Винник// Соціально-економічні проблеми і держава. – 2012. Вип. 2 (7). – С.180-189.
7. Евсеев А. Стратегии реструктуризации предприятий в условиях кризисной ситуации // Проблемы теории и практики управления. – 1999. - №3. – С. 109-113.
8. Кордон К. Пять важных подходов к осуществлению реструктуризации / К. Кордон, Т. Фолмен, М. Вандерборт // Маркетинг. -1999. №3. - С.75-82.
9. Методика розробки планів реструктуризації державних підприємств та організацій: Методика №73 від 2 червня 1997 року / Агенція з питань запобігання банкрутству

підприємств та організацій[Електронний ресурс]-Режим доступу до ресурсу: http://zakon.nau.ua/doc/?doc_id=270335.

10. Моргулець О. Б. Реструктуризація підприємства як інструмент антикризового управління : автореф. дис на здобуття наук. ступ. канд. екон. Наук : спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами» / О. Б. Моргулець. – Київ, 2008. – 13 с.

11. Мочерний С.В. Реструктуризація економіки / С.В. Мочерний, І.І. Тігіпко. – Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т.3. Редкол. : С.В. Мочерний (відп.ред.) та ін. . – К. Видавничий центр «Академія», 2002. – 952 с.

12. Нізалов Д. Управління процесом реструктуризації промислових підприємств України / Матеріали досліджень переможців всеукраїнського конкурсу «Економічні реформи в Україні: позиція молоді». Під ред. В.А. Ющенко. – К.: Козаки. – 1999. – С. 109-121.

13. Палига Є.М. Методологічний підхід до розробки програми реструктуризації підприємства / Є.М. Палига, Ю.Є. Ковний // Регіональна економіка. – №3. 2004. – С. 139-146.

14. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закон України N 784-XIV станом на 30 червня 1999 року/ Верховна рада України [Електронний ресурс]-Режим доступу до ресурсу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/784-14/page>.

15. Про затвердження Методичних вказівок щодо проведення реструктуризації державних підприємств: Наказ N 9 від 23.01.98 Зареєстр. В Міністерстві юстиції України 23 березня 1998 р. за N 187/2627 / Міністерство економіки України [Електронний ресурс]-Режим доступу до ресурсу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=z0187-98>.

16. Про затвердження Положення про порядок реструктуризації підприємств: Наказ від 12.04.2002 № 667 / Фонд державного майна [Електронний ресурс]-Режим доступу до ресурсу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0414-02>.

17. Про схвалення Комплексної програми реструктуризації державних підприємств: Розпорядження від 29.08.2001 № 401-р / кабінет міністрів України[Електронний ресурс]-Режим доступу до ресурсу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/401-2001-%D1%80>.

18. Рычихина Н.С. Реструктуризация предприятия как инструмент экономической стабилизации в условиях рыночной неустойчивости : . автореф. на соиск. уч. степ. канд. экон. наук : спец. 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством: экономика, организация и управление предприятиями, отраслями и комплексами промышленности» / Рычихина Н.С. - Иваново, 2007. - 6 с.

19. Семенченко Н.В. Теоретичні аспекти реструктуризації підприємств / Н.Семенченко // Європейські перспективи. – 2011. - №3. –13 с.

20. Словарь иностранных слов / [зав. Редакцией В.В. Пчелкина]. – 18 – е изд., стер. – М. : Рус. яз., 1989. – 624 с.

Рецензент – д.е.н., професор Чупіс А.В.

УДК 65.018:338.43:332.122.001

СИСТЕМА ЯКОСТІ ПІДПРИЄМСТВ АГРАРНОЇ СФЕРИ: РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Томілін О.О., к. с.- г. н., доцент

Полтавська державна аграрна академія

У статті досліджено теоретичні аспекти якості продукції, розкриті основні проблеми системи якості продукції на підприємствах аграрної сфери. Визначені основні напрямки підвищення якості продукції в регіонах.

The article examines the theoretical aspects of quality, exposed major problems of quality output in the agricultural sector. The basic directions of improving product quality in the region.